

tiende eeuw) sluiten nauw aan bij de bundel *Geschreven en gedrukt*. Onder redactie van Herman Pleij en Jo Reynaert verscheen deze verzameling artikelen over de veranderingen die gepaard gingen met de opkomst van het gedrukte boek, maar ook over de continuïteit ten tijde van het nieuwe medium. Daarin sluit het boek aan bij de huidige discussie in de wereld van de boekgeschiedenis over de vraag of de boekdrukkunst nu werkelijk de ‘agent of change’ is geweest die er vanaf de jaren tachtig van de vorige eeuw in gezien is, of dat de (onmiskkenbare) veranderingen veel trager hun beslag gekregen hebben. Beantwoording van die vraag is niet gediend met een ‘either-or-mentality’. Bogaarts onderzoek bijvoorbeeld laat voortreffelijk zien hoe Bellaerts druk, gebaseerd op een uiterst middeleeuws werk, in alle uitvoeringsaspecten het handschrift weerspiegelt, terwijl we met vrij grote zekerheid kunnen stellen dat het boek er nooit was gekomen als het uitsluitend in handschrift verspreid had kunnen worden. Zo laten bijna alle bijdragen in *Geschreven en gedrukt* zien dat er twee kanten aan de zaak zitten, of het nu bindersactiviteiten betreft of het in druk brengen van rederijkerspoëzie – om slechts twee volstrekt willekeurig gekozen onderwerpen uit de bundel te noemen. Het aspecten karakter van de bundel (inherent aan dit soort boeken, maar in dit geval nogal prominent en in de eerste alinea van de inleiding zelfs aangeprezen als ‘creatieve uiteenspattingen’) leert echter vooral dat onderzoek naar deze kwesties nog in de kinderschoenen staat. De springerige introductie, die in hoog tempo allerlei meningen en opvattingen over literatuur in handschrift en druk laat passeren, had erbij gewonnen als dat wat duidelijker in perspectief geplaatst was. Maar samen met Bogaarts dissertatie als *case study* hebben we nu een mooi tweeluik van een lonkend onderzoeksterrein.

Geert Warnar

Rijmkroniek van Holland (366-1305) door een anonieme auteur en Melis Stoke, uitgegeven door J.W.J. Burgers. Den Haag: Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, 2004 (Rijks Geschiedkundige Publicatiën, Grote Serie 251). – LX+564 pp. ISBN 90-5216-136-4. € 50,-; zie tevens www.inghist.nl/Onderzoek/Projecten/Rijmkroniek.

De *Rijmkroniek van Holland* heeft altijd al veel aandacht gehad van wetenschappelijke zijde. Dat zal ongetwijfeld te maken hebben met de centrale positie die het graafschap Holland (en zijn geschiedenis) innemen in de Nederlandse

identiteitsbeleving. De eerste ‘moderne’ editie van de kroniek werd gepubliceerd in 1591 (herdrukt in 1620) en er volgden er nog in 1699, 1772 en 1885 (herdrukt in 1983). In 2004 volgde de volledig nieuwe editie van J.W.J. Burgers die hier besproken wordt.

De editie van Burgers is zonder meer de meest complete die de kroniek ooit heeft gekend. Naast de gedrukte versie (waarin twee verschillende versies van de kroniek parallel zijn uitgegeven) is er op de website van het Instituut voor Nederlandse Geschiedenis een diplomatische en parallelle transcriptie te vinden van *alle* handschriften en fragmenten, telkens voorzien van minutieus paleografisch-kritisch commentaar (bijv. bij handschrift A, vs. 503, *dede*: ‘de eerste *d* verbeterd uit een opgaande schacht’). Daarenboven zijn op diezelfde website foto’s te vinden van alle bladen van alle handschriften en fragmenten (de foto’s van de volledige handschriften A, B en C zijn haarscherp en in kleur, die van de fragmenten zijn zwart-wit en helaas iets minder scherp). Wie een transcriptie wil controleren, of de commentaar niet begrijpt, kan daardoor altijd terugvallen op een foto. Bovendien worden die foto’s, wanneer ze worden vergroot, mooi in het midden van de transcriptie geplaatst zodat de a- en de b-kolom gemakkelijk met het handschrift kunnen worden vergeleken. De transcripties maken een zeer gedegen indruk. Handig is daarenboven dat de website ook pagina’s bevat met volledige transcripties van ieder handschrift of fragment. Daar ontbreken alle technische snufjes en wordt de tekst zonder enige opmaak aangeboden (opgeloste afkortingen worden aangegeven met vierkante haken). Zulke bestanden kunnen bijvoorbeeld worden gebruikt als digitaal basismateriaal voor stilistisch of linguïstisch onderzoek.

Naast de diplomatische editie (met de facsimiles) omvat het editieproject van de *Rijmkroniek van Holland* ook een ‘studie-editie in boekvorm’. Deze richt zich volgens de inleiding vooral op ‘historici (professioneel of amateur) en literatuurhistorici’, zonder de ‘historisch of letterkundig belangstellenden zonder wetenschappelijk oogmerk’ te willen verwaarlozen (p. XVI). De wetenschappelijke basis voor deze uitgave (en voor het hele editieproject) vormt de diepgravende monografie die Burgers enkele jaren eerder publiceerde: *De Rijmkroniek van Holland en zijn auteurs. Historiografie in Holland door de Anonymus (1280-1282) en de grafelijke klerk Melis Stoke (begin veertiende eeuw)* (Hilversum: Verloren, 1999). De bevindingen van die studie worden in de inleiding van de editie summier samengevat.

De belangrijkste conclusie in de studie van Burgers was ongetwijfeld dat Melis Stoke niet verantwoordelijk was voor de gehele tekst, maar voortbouwde op de tekst van een Hollandse ‘anonymus’ die zijn tekst omstreeks 1280-1282 schreef (die tekst, tot vs. 3324, wordt door Burgers aangeduid als *Rijmkroniek 1*). Het is overigens jammer dat deze bevinding niet is verwerkt in de nieuwe literatuurgeschiedenis van Frits van Oostrom, *Stemmen op schrift*, waar nog altijd sprake is van een ‘Melis Stoke (omstreeks 1280)’ (p. 454, vgl. p. 224). Belangwekkend was verder de conclusie van Burgers dat Melis Stoke zijn *Rijmkroniek II* niet in één keer vervaardigde. Hij gaf in zijn studie argumenten dat Melis Stoke omstreeks 1301-1302 de verzen 3325-10076 schreef en pas in 1305 de verzen 10077-14145. Die versie van 1305 wordt vertegenwoordigd door de handschriften B en C en de beste daarvan, handschrift C, is één van de twee redacties die in deze gedrukte editie zijn uitgegeven. Stoke voegde in 1305 (of kort daarna) overigens ook nog een dedicatie toe aan zijn tekst, gericht aan graaf Willem III van Holland, Zeeland en Henegouwen (vers 14146-97).

Weer enkele jaren later – Burgers beargumenteert dat dit omstreeks 1311-1314 zou zijn geweest – achtte Stoke het nodig zijn tekst nog eens te herwerken. Hij bracht geen echte actualisering maar hij herschreef een paar stukken uit de bestaande kroniek en schrapte passages die inmiddels politiek gezien te gevoelig lagen. Deze herziene versie van de *Rijmkroniek* wordt vertegenwoordigd door handschrift A, en dat is de tweede redactie die Burgers in deze gedrukte editie uitgeeft.

Het parallel uitgeven van de redacties C en A heeft uiteraard als groot voordeel dat de verschillen tussen de versies B/C en A meteen in het oog springen door de witte vlekken in de ene of de andere redactie. Nadeel is echter dat de lezer die het verhaal wil volgen, gemakkelijk het spoor bijster raakt wanneer hij (of zij) na de laatste kolom op het ene blad overstapt naar de eerste kolom op het volgende blad. Deze lezer springt dan immers over van de ene redactie (A) naar de andere (C). Ik meen dat de lezer die zich een beeld wil vormen de verschillen tussen de eerste versie van de *Rijmkroniek* en de herziene versie ervan, ook wel op een andere manier geholpen had kunnen worden (eventueel op de website).

De twee redacties C en A van de *Rijmkroniek* zijn ‘getranscribeerd volgens de kritisch-normaliserende methode’ (p. xvii). Dit houdt onder meer in dat de spelling van *i-j* en *u-v-w* en het hoofdlettergebruik zijn genormaliseerd en interpunctie werd aangebracht. Dat maakt de tekst inderdaad leesbaarder dan de kale transcripties

op de website. Er is tevens een nieuwe versnummering aangebracht (ook op de website) maar in de rechtermarge van de gedrukte editie wordt ook nog verwezen naar de nummering van Brill uit 1885 (de nummering waar Burgers in 1999 zelf nog naar verwees). Het uitgebreide notenapparaat biedt daarbij, in blokken onderaan de pagina, een paleografisch-kritisch commentaar (P), een woordverklarend commentaar (W) en een tekstverklarend commentaar (T). Het is zeer toe te juichen dat de editor, die de tekst als geen ander kent, deze informatie aan zijn editie heeft toegevoegd. In vergelijking met de vorige editie – die van Brill – biedt die commentaar zonder twijfel de grootste verrijking (plus uiteraard alle extra’s van de digitale editie). Alleen vraag ik me af of het woordverklarend commentaar niet beter was vervangen door een volledige vertaling. Nu reeds is de woordverklaring zo omvangrijk dat een doorlopende vertaling nauwelijks meer plaats zou hebben ingenomen (zie bijvoorbeeld op p. 490 waar enkel vs. 13147 geen woordverklaring heeft). Zo’n vertaling had kunnen voorkomen dat veel potentiële lezers tot puzzelaars worden gedegradeerd. Daarenboven zou zo’n vertaling ervoor hebben gezorgd dat nog meer wetenschappers de *Rijmkroniek* tot zich zouden nemen. Ook onderzoekers kunnen lui zijn (al geldt dat zeker niet voor Burgers zelf!).

J.W.J. Burgers heeft met deze editie en zijn monografie uit 1999 het onderzoek naar de volkstalige historiografie in de Lage Landen een grote dienst bewezen. Misschien was het beter geweest als de volgorde van deze twee publicaties andersom was geweest (eerst de nieuwe editie en dan de studie ervan) maar dat is een kleinigheid in het licht van de eeuwigheid. Want hoe zwaarwichtig dat ook klinkt, dit is een editie die bedoeld is om de eeuwen te trotseren. Laten we hopen dat ook de beheerders van digitale media dat nooit zullen vergeten.

Remco Sleiderink

Elisabeth Maria Post, *Mijn landelijke lier. Poëzie en proza van –*, verzorgd en ingeleid door Bert Paasman. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2006. – 172 p. ISBN 90-53-56-821-2. € 15,95

De Amazone-reeks, in het leven geroepen als vervolg op het boek *Met en zonder lauwerkrans* (over Vlaamse en Nederlandse schrijfsters uit het verleden, verschenen in 1997), biedt de mogelijkheid in contact te komen met het werk van nagenoeg vergeten schrijfsters. Onder anderen